

Language and Cognitive-Behavioral Messages of the Qur'an

Shahnaz Pournasari¹, Masoud Pourfard²

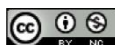
¹ Department of Arabic Language and Literature, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran
(Corresponding author). shhnazpwrna@gmail.com

² Research Institute of Islamic Culture and Thought, Qom, Iran. poor657@gmail.com

Abstract

The purpose of the present study is to examine the messages and language of the Qur'an in selected Surahs (al-A'rāf, al-Qaṣaṣ, al-Mā'idah, and al-Tawbah). This research employed both qualitative and quantitative content analysis methods. The findings indicate that in the Meccan Surahs, the number of cognitive messages amounts to 77 cases, while the number of behavioral-recommendatory messages reaches 40 cases. In contrast, in the Medinan Surahs, the number of cognitive messages is 17 cases, and the number of behavioral-recommendatory messages is 31 cases. In the analysis of two major Meccan Surahs (al-A'rāf and al-Qaṣaṣ), which together comprise 294 verses, the frequency percentage of cognitive messages is 26%, which, being devoted to the knowledge and insight of Muslims, is higher than that of behavioral-recommendatory messages. In two major Medinan Surahs (al-Mā'idah and al-Tawbah), which together consist of 249 verses, the frequency percentage of behavioral-recommendatory messages is 13%, which is higher than that of cognitive messages. Therefore, in the two Meccan Surahs (al-A'rāf and al-Qaṣaṣ), greater emphasis has been placed on cognitive-epistemic messages, whereas in the two Medinan Surahs (al-Mā'idah and al-Tawbah), explicit emphasis has been placed on behavioral-recommendatory messages.

Keywords: Qur'anic Language, Qur'anic Message, Cognitive Message, Behavioral Message, Meccan Surah, Medinan Surah.

زبان و پیام‌های شناختی و رفتاری قرآن

شهناز پورناصری^۱، مسعود پورفرد^۲

^۱ گروه زبان و ادبیات عرب، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول).

shhnazpwma@gmail.com

^۲ پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قم، ایران. poor657@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناخت پیام‌ها و زبان قرآن در سوره‌های قرآن (اعراف، قصص، مائده و توبه) است. در این تحقیق از روش تحلیل محتوای کیفی و کمی استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که در سوره‌های مکی تعداد پیام‌های معرفتی ۷۷ مورد و تعداد پیام‌های رفتاری-توصیه‌ای ۴۰ مورد می‌باشند. در مقابل، در سوره‌های مدنی تعداد پیام‌های معرفتی ۱۷ مورد و تعداد پیام‌های رفتاری-توصیه‌ای ۳۱ مورد هستند. در بررسی دو سوره مهم مکی (اعراف و قصص) که در مجموع ۲۹۴ آیه دارند، درصد فراوانی پیام‌های معرفتی با ۲۶٪ که به شناخت و بینش مسلمانان اختصاص دارد، دارای درصد فراوانی بیشتری نسبت به پیام‌های توصیه‌ای-رفتاری می‌باشد. دو سوره مهم مدنی (مائده و توبه) که در مجموع ۲۴۹ آیه دارند، درصد فراوانی پیام‌های توصیه‌ای-رفتاری با ۱۳٪ دارای درصد فراوانی بیشتری نسبت به پیام‌های معرفتی می‌باشند. بنابراین، در دو سوره مکی (اعراف و قصص) بر پیام‌های معرفتی-شناختی تأکید بیشتری شده و در دو سوره مدنی (مائده و توبه) بر پیام‌های رفتاری-توصیه‌ای تصریح بیشتری شده است.

کلیدواژه‌ها: زبان قرآن، پیام قرآن، پیام معرفتی، پیام رفتاری، سوره مکی، سوره مدنی.

۱. مقدمه

رابطه زبان قرآن با پیام‌های آن به گونه‌ای چندبعدی است.^۱ زبان قرآن به عنوان منبع الهی و جاودانگی برای مسلمانان به کار می‌رود (نظری، ۱۳۸۴، ص ۱) و پیام‌های آن به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان تأثیر می‌گذارد. پیام در واقع چیزی است که به وسیله فرستنده القاء می‌شود و ارزش‌ها و قضاوت‌های پیام هم در همین مفاهیم القائی نهفته است (محسنیان‌راد، ۱۳۸۵، ص ۱۱). پیام به منزله یک تولید عملی از منبع صادرکننده برای مخاطبین تلقی می‌شود و اینکه قرآن به عنوان کتاب الهی و قابل اعتماد، همواره از طریق پیام‌ها و نشانه‌های خود، راهنمای بشر (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۳۰) بوده است؛ اهمیت مطلب را دوچندان می‌کند. البته پیام‌های «توصیه‌ای- رفتاری» دارای زیرمجموعه‌هایی از قبیل پیام‌های «قدرتی» است که از موضع قدرت با مخالفین فرامین الهی، مشرکین و کفار پیام نازل شده است. بعضی پیام‌ها نیز «مقاومتی» نامیده می‌شوند؛ زیرا برای ایجاد تغییر و تحول فرهنگ در میان مسلمانان لازم بود در برابر مخالفین و برای رسیدن به تشکیلات دینی در صفوف مسلمانان پیام‌هایی صادر شود تا استقامت و مقاومت در عمل، مستحکم‌تر شود. احتمالاً پیام‌های دیگری نیز می‌توان یافت (ازجمله تشویقی، تربیتی، هشدار، بشارتی، معیشتی، و...). علت بررسی زبان و پیام‌های قرآن، فقدان تحقیقات منسجم

۱. الف) **زبان به عنوان وسیله انتقال پیام:** زبان قرآن ابزاری است برای انتقال معانی و پیام‌های الهی. این زبان نه تنها قواعد و دستور زبان خاص خود را دارد، بلکه محتوای معنایی و احساسی عمیقی نیز در خود جای داده است. هر واژه، جمله و ساختار در قرآن نقش مهمی در انتقال پیام‌های اصلی ایفا می‌کند.

ب) **بلاغت و زیبایی زبان:** زبان قرآن به خاطر بلاغت و زیبایی خاص خود شناخته شده است. استفاده از متون ادبی، استعاره و تشبیه‌ها، به افزایش اثرگذاری پیام‌های قرآن کمک می‌کند. این ویژگی‌ها باعث می‌شود که خواننده یا شنونده به راحتی با پیام‌های قرآن ارتباط برقرار کند و آن‌ها را در زندگی خود بپذیرد.

ج) **معانی چندگانه و تطبیق‌پذیری:** زبان قرآن دارای معانی چندگانه است که به تفسیرها و برداشت‌های مختلف منجر می‌شود. این ویژگی به عمق بیشتری به پیام‌ها می‌بخشد و امکان فهم بهتر متون را برای افراد با سطوح مختلف دانش و تجربه فراهم می‌کند.

د) **سیاق و زمینه:** زبان قرآن به سیاق و زمینه توجه دارد، و فهم پیام‌ها نیازمند در نظر گرفتن بافت تاریخی، اجتماعی و فرهنگی روزگار نزول قرآن است. این امر نه تنها به درک صحیح آیات کمک می‌کند، بلکه می‌تواند راهنمایی‌هایی برای زندگی مدرن نیز ارائه دهد.

ه) **فراخوانی به تفکر و تعقل:** قرآن مخاطبان خود را به تفکر عمیق و تأمل در پیام‌هایش دعوت می‌کند. زبان قرآن با طرح سؤالات و ارائه دلایل، زمینه‌ای برای تفکر و تعقل فراهم می‌کند که به درک عمیق‌تر پیام‌های آن کمک می‌کند.

و) **زبان قرآن ویژگی‌هایی مانند فطری بودن، معرفت‌بخشی، تنزیل و تأویل، جامعیت، جاودانگی، جهان‌شمولی، استقلال در دلالت و هدایت‌گری دارد که پیام‌های این وظیفه را به عهده دارند (صیدانلو و همکاران، ۱۳۹۶).**

و مفید در این زمینه و تقسیمات کلیشه‌ای متداول است؛ که باعث شده است محقق- بعد از جمع‌آوری دو سوره مهم مکی (اعراف و قصص) و نیز دو سوره مهم مدنی (مائده و توبه)، که دارای مطالب آموزنده‌ای برای بشریت است- نکات زبانی و پیام‌های قرآنی را گزینش کند (بهجت‌پور، ۱۳۹۲ ص ۲۷۰-۳۲۰) و سپس تبیین پیام‌های مورد نظر در قالب یک مدل مفهومی، به تحقیقی جدید در این زمینه اقدام نماید. سؤال اصلی این پژوهش آن است که «زبان و پیام‌های معرفتی و رفتاری از حیث سازماندهی در مهم‌ترین سوره‌های مکی و مدنی قرآن کدامند؟». نزدیک‌ترین پاسخ به این سؤال این است که به‌نظر می‌رسد پیام‌های معرفتی- که مبنای دستورات و قوانین اندیشه‌ای و راهبردی مسلمانان می‌باشد- نسبت به پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری (قدرتی و مقاومتی)- که نشان‌دهنده عمل و رفتار اجتماعی مسلمانان می‌باشد- در مکه بیشتر و در مدینه برعکس این گزاره است. منظور از پیام‌های معرفتی، پیام‌های قرآنی است که جنبه‌های شناختی و تئوریک پیام را در بر داشته و بیشتر در محور باورها و عقاید کاربرد دارند؛ منظور از پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری، پیام‌های قرآنی است که جنبه‌های عمل و رفتار پیام را دربردارند و در اینجا به لحاظ فشرده بودن بحث و محدودیت حجم تحقیق شامل موارد زیر می‌باشند:

پیام‌های قدرتی (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶، ج ۴، ص ۱۶۰-۱۷۳): پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری قرآنی که از موضع قدرت برای افراد معترض به قوانین الهی، نازل شده‌اند.

پیام‌های مقاومتی (مکارم شیرازی، ۱۳۷۶، ج ۴، ص ۱۶۰-۱۷۳): پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری قرآنی که برای مسلمانان صادر شده تا استقامت و پایداری آنان مستحکم‌تر شود.

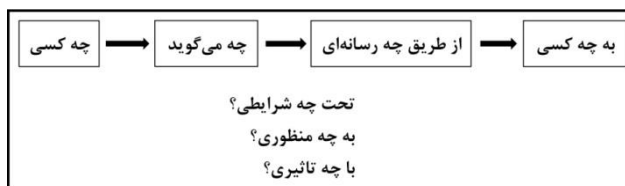
در این تحقیق، از روش تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است (رفیع‌پور، ۱۳۸۴، ص ۱۱۹) و در کنار آن، روش تحلیل محتوای کمی نیز به‌کار رفته است. تحلیل محتوا نوعی بررسی اسناد و مدارک می‌باشد که ممکن است شخص پژوهشگر یا افراد دیگر به جمع‌آوری آن پرداخته باشند (ساروخانی، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۳۰۰). در این روش، تهیه فهرستی از واژه‌های کلیدی به قصد شمارش آن و به‌دست آوردن معانی که در آن واژه‌ها قصد گردیده است، بایسته و لازم است و نیز تهیه و تنظیم ابزار جمع‌آوری اطلاعات با توجه به موضوعی که قرار است پژوهش در آن انجام گیرد، ضروری است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹، ص ۱۷۱). پژوهشگر پس از جمع‌آوری اطلاعات، به تجزیه و تحلیل آن دسته از داده‌هایی می‌پردازد که با فرضیه تحقیق مرتبط می‌باشند؛ تا بتواند نتایج مورد نظر را به‌دست آورد (طالقانی، ۱۳۸۱، ص ۹۶). تحلیل محتوای کیفی در جایی که تحلیل کمی به محدودیت‌هایی می‌رسد، نمود می‌یابد (ببی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۶۵۳-۶۵۹). بنابراین، تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متن از طریق فرآیندهای طبقه‌بندی نظام‌مند،

رمزبندی و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته‌شده دانست. با تحلیل کیفی می‌توان يك رویکرد تجربی، روش‌شناسانه و کنترل‌شده متون، در درون زمینه‌های ارتباطی (باردن، ۱۳۷۵، ص ۳۸) برطبق قواعد تحلیل از محتوا و روش مرحله‌به‌مرحله با رعایت عناصر مورد مطالعه در نظر گرفت. بر پایه این تعاریف، تحلیل محتوای کیفی به پژوهشگران اجازه می‌دهد که اصالت و حقیقت داده‌ها را به‌گونه ذهنی، ولی با روش علمی تفسیر کنند. اعتبار نتایج، به‌وسیله وجود يك فرآیند رمزبندی نظام‌مند تضمین می‌شود. تحلیل محتوای کیفی به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متون می‌رود و تم‌ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند، به‌صورت محتوای آشکار می‌آزماید (هولستی، ۱۳۸۰، ص ۲۶). به‌طور کلی، تحلیل محتوا شامل يك تحلیل نظام‌وار از متن است. متون، شامل هر نوع نوشته‌ای از قبیل متون دینی، مجلات، نامه‌ها، صورت جلسات، رونوشت مصاحبه و نوشته‌های میدانی است. در اغلب تحلیل‌های محتوایی، نمودارهای کمی، فراوانی را با هریک از کلمات مشخص یا موضوعاتی که در متون آمده، محاسبه می‌کند و سپس تحلیل‌های آماری را بر روی این فراوانی‌ها منتقل می‌سازند.

۲. چارچوب و مدل مفهومی

مدل ارائه شده توسط هارولد لاسول^۱، مدلی است که زبان يك موقعیت ارتباطی را به‌کمک کلمات سؤالی شناسایی می‌کند. مدل لاسول دارای پنج عنصر به شرح زیر می‌باشد (رشیدپور، ۱۳۵۵، ص ۳۰-۴۱): الف) زبان چه کسی (گوینده پیام: نویسنده يك متن دینی)؛ ب) زبان چه می‌گوید (پیام: نوشته، گفتار، نماها)؛ ج) زبان از چه راهی (رابط زبانی و پیام ارتباطی: کتاب، امواج الکترونیکی)؛ د) زبان به چه کسی (مخاطب: خوانندگان، شنوندگان)؛ ه) زبان با چه تأثیری (اثر پیام بر گیرنده: بسته به محتوای پیام، تأثیر بر گیرندگان متفاوت است). البته، هدف باید در ابتدا انتخاب شده و همه عناصر برای رسیدن به هدف به‌کار گرفته شوند (بیروکوف، ۱۳۷۲، ص ۱۵۲). هارولد لاسول، دانشمند علوم انسانی و ارتباطات، در سال ۱۹۴۸ مقاله‌ای نوشت که شاید مشهورترین عبارت «پژوهش در ارتباطات» را شامل می‌شد که همان مدل مناسب برای توصیف روابط زبانی و پیام ارتباطی، پاسخ دادن به این پنج پرسش بود (محسنیان‌راد، ۱۳۸۵، ص ۳۷۶-۳۷۷). زبان چه کسی، زبان چه می‌گوید، زبان از چه مجرای، زبان به چه کسی و زبان با چه تأثیری. این عبارت، از آن به بعد به فرمول لاسول مشهور شد (راجرز، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۴۴۴). از این فرمول برای ذکر انواع متمایز پژوهش در روابط زبانی و پیام ارتباطی استفاده می‌شود. مدل باسازی‌شده هارولد لاسول، در فرآیند رابطه زبان و پیام به شکل ذیل می‌باشد:

1. Harold Lasswell

نمودار ۱- مدل هارولد لاسول

۳. دسته‌بندی زبان و پیام‌های قرآن در سوره‌های مکی انتخاب‌شده (سوره اعراف و قصص)

۳-۱. سوره اعراف

سوره اعراف، از سوره‌های مکی است و ۲۰۶ آیه دارد.^۱ درباره محتوا و فضیلت این سوره، در منابع روایی و تفاسیر قرآن، مطالب بسیاری نقل شده است؛ به‌ویژه درباره خواندن سوره اعراف، فضایل و آثاری بیان شده است که بیشتر ناظر به آثار اخروی است (طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۴، ص ۶۰۸؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۶ق، ص ۱۰۶؛ طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۹، ص ۴۱؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۵۹-۶۰). با توجه به اینکه سوره اعراف از سوره‌های مکی است و در این سوره به بیان رفع مشکلاتی اشاره شده است که پیامبر اکرم(ص) در مکه بر سر راه داشت، باید گفت امروزه به زحمت می‌توان تمام جزئیات زندگانی پیامبر و یارانش را در محیط مکه و در آغاز اسلام مجسم کرد؛ ولی با در نظر گرفتن این حقیقت که او می‌بایست یک جهش انقلابی در تمام زمینه‌ها در آن محیط فوق‌العاده عقب‌افتاده، آن هم در مدتی کوتاه به‌وجود آورد، بنابراین می‌توان ابعاد مشکلاتی را که در پیش‌رو داشت را اجمالاً درک کرد. لذا، جای این دارد که خداوند به ایشان دل‌داری دهد که نگران نباشد و به نتیجه کار خود کاملاً امیدوار باشد. این سوره، قسمت عمده و مقدار قابل ملاحظه‌ای از مسائل معرفتی را متضمن است؛ از آن جمله، وصف ابلیس و لشکرش، وصف قیامت و میزان، اعراف و مسائل آن و وصف مردم باایمانی که همیشه به یاد خدا هستند.

۱. سوره‌های قرآن کریم، برحسب اینکه در مکه نازل شده یا در مدینه، مکی یا مدنی گویند. در تعیین حدود آن دو، دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد، ولی سه نظریه در معنای آنها مشهور است:

(الف) مکی، سوره‌ها یا آیاتی از قرآن است که پیش از هجرت پیامبر اکرم(ص) از مکه به مدینه، نازل شده است، و مدنی سوره‌هایی است که پس از هجرت نازل شده است؛ هرچند در سال فتح مکه، در مکه نازل شده باشد، یا در سفرهایی که پیامبر(ص) در مدینه نبوده، نازل شده باشد؛

(ب) مکی، سوره‌ها و آیاتی است که در مکه نازل شده است، هرچند پس از هجرت باشد؛ و مدنی سوره‌ها و آیاتی است که در مدینه نازل شده است. بنابر این قول، آیاتی که در سفرها نازل شده، نه مکی است و نه مدنی.

(ج) مکی، سوره‌ها و آیاتی است که خطاب به مردم مکه نازل شده است، و مدنی سوره‌ها و آیاتی است که خطاب به مردم مدینه آمده است (حلبی، ۱۳۷۴، ص ۱۰۸-۱۰۹؛ سیوطی، ۱۴۲۱ق، ج ۱، ص ۸۱-۸۴).

۳-۱-۱. دورنمایی از مباحث سورة اعراف

- ۱) از اصحاب اعراف - آیات (۴۶-۴۸) - سخن به میان آمده است. لذا، به «اعراف» نام‌گذاری شده است (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۳۵۷).
- ۲) اشاره کوتاه و محکمی به مسائل معرفتی «مبدأ و معاد» کرده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۶، ص ۷۵).
- ۳) برای احیای شخصیت انسان، داستان آفرینش آدم را با اهمیت فراوان شرح می‌دهد (همان).
- ۴) اشاره به عهد و پیمانی دارد که خداوند از فرزندان آدم در مسیر هدایت گرفته است (طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۶).
- ۵) برای نشان دادن شکست و ناکامی اقوامی که از مسیر توحید و عدالت و پرهیزکاری منحرف می‌شوند، همچنین برای نشان دادن پیروزی مؤمنان راستین، سرگذشت بسیاری از اقوام پیشین و انبیای گذشته؛ مانند «نوح»، «لوط» و «شعیب» را بیان کرده و با سرگذشت مشروح بنی اسرائیل و مبارزه حضرت موسی (ع) با فرعون، پایان می‌دهد (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص ۱۵).
- ۶) در پایان، بار دیگر به مسئله مبدأ و معاد بازمی‌گردد و انجام و آغاز را به این وسیله تکمیل می‌کند (همان).

۳-۱-۲. پیام‌های معرفتی سورة اعراف

- «فَلَنَقْصِصَ عَلَيْهِمْ بَعْلُومًا وَ مَا كُنَّا غَائِبِينَ» (۷)؛^۱ «يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ ... لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ» (۲۶) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۷۱)؛^۲ «الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَ لَعِبًا ... وَ مَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ» (۵۱) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۳۳۲)؛^۳ «وَ لَقَدْ جِئْنَاهُمْ ... وَ رَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» (۵۲) (همان)؛^۴

۱. علم خداوند، دقیق است. «بعلم» (نکره دلالت بر عظمت و دقت دارد). همچنین علم خداوند با حضور و نظارت خود اوست و واسطه‌ای در کار نیست. «... بعلم و ما کنا غائبین» نشان‌دهنده پیام معرفتی است
۲. شایان ذکر است به علت اینکه حجم گسترده‌ای از تفاسیر به صورت پاورقی نوشته نشوند، سایر تفاسیری که به موضوع بحث نزدیک بودند، استفاده شده‌اند. خداوند این آیه را فرستاد و مشرکین عرب را از طواف خانه کعبه با برهنه بودن بازداشته و به آن‌ها فهمانید که پوشانیدن عورت و پرهیزکار بودن و کار نیک انجام دادن، بهتر از جامه کردن و با برهنگی طواف خانه کعبه کردن است. بنابراین، پیام معرفتی است.
۳. «لهو»، به معنای غفلت انسان از کارهای اساسی است و «لعب» آن است که انسان هدفی خیالی و غیر واقعی داشته باشد و فریفتگی به دنیا، زمینه بازی گرفتن دین است که نشانه پیام معرفتی است.
۴. خداوند به وسیله کتاب، اتمام حجت کرد و انسان را از مغرور شدن به دنیا و فراموشی آخرت و انکار آیات، (در آیه قبل) نجات می‌دهد. «لَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ» و نیز قرآن، هدایت‌گر اهل باور است، نه انسان‌های لجوج و بهانه‌گیر. «لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» حاکی از پیام معرفتی است.

«إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي ... وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ» (۵۴) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۱۶۰)؛ «وَهُوَ الَّذِي ... لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» (۵۷) (همان)؛ «وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ ... لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ» (۵۸) (مدرسی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۳۴۵)؛ «لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا ... عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ» (۵۹) (همان، ص ۳۴۶)؛ «أَوْعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ... وَلَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ» (۶۳) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۱۷۶)؛ «وَالِإِلَىٰ عَادٍ ... أَفَلَا تَتَّقُونَ» (۶۵) (قرشی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۴۳۷)؛ «قَالَ يَا قَوْمِ ... مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (۶۷) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۲۲)؛ «أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ» (۶۸) (قرشی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۴۳۸)؛ «أَوْ عَجِبْتُمْ ... فَأَذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (۶۹) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۱۶۷)؛ «وَالِإِلَىٰ ثَمُودَ ... فَيَاخُذْكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ» (۷۳) (طبرسی، ۱۳۶۰ق، ج ۹، ص ۱۵۵)؛ «وَالِإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ... كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (۸۵) (مدرسی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۳۷۱)؛ «قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ... وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ» (۸۹) (قرشی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۴۵۷)؛ «وَمَا أَرْسَلْنَا ... لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ» (۹۴) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۴۵)؛ «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا ... بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» (۹۶) (همان، ص ۲۴۶)؛ «وَقَالَ مُوسَىٰ يَا فِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ» (۱۰۴) (قرشی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۴۷۵)؛ «حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ ... فَأَرْسَلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ» (۱۰۵) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۱۳)؛ «فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (۱۱۸) (طبرسی، ۱۳۶۰ق، ج ۱۰، ص ۲۰۸)؛ «قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ» (۱۲۱) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۶۶)؛ «رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ» (۱۲۲) (همان، ص ۲۶۶)؛ «قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ» (۱۲۵) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۲۱۱)؛ «وَمَا تَنْقِمُ ... وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ» (۱۲۶) (همان، ص ۲۱۱)؛ ^۲ «قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ... وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» (۱۲۸) (قرآنی، ۱۳۸۳ق، ج ۳، ص ۱۴۷)؛ «وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمْ ... وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ» (۱۳۴) (مدرسی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۴۳۸)؛ «قَالَ أَغَيَّرَ اللَّهُ ... هُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ» (۱۴۰) (همان، ص ۴۳۸)؛ «وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ ... وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ» (۱۴۲) (مدرسی، ۱۳۷۷ق، ج ۳، ص ۴۳۹)؛ «وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا ... وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ» (۱۴۳) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴ق، ج ۶، ص ۳۵۶)؛ «قَالَ يَا مُوسَىٰ ... وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ» (۱۴۴) (طبرسی، ۱۳۶۰ق، ج ۱۰، ص ۴۹)؛ «وَكَتَبْنَا لَهُ ... سَارِيكُم دَارَ الْفَاسِقِينَ» (۱۴۵) (همان، ص ۴۹)؛ «قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي ... وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ» (۱۵۱) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۵۲)؛ «وَالَّذِينَ عَمِلُوا ... لَغَفُورٌ رَحِيمٌ» (۱۵۳) (همان، ص ۲۹۹)؛ «وَوَاخْتَارَ مُوسَىٰ ... وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ» (۱۵۵) (قرشی، ۱۳۷۷ق، ج ۴، ص ۱۱)؛ «وَاكْتُبْ لَنَا ... وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ»

۱. ایمان به تنهایی کافی نیست، بلکه تقوا لازم است. «آمَنُوا وَاتَّقُوا» نشان‌دهنده پیام معرفتی است.

۲. ایمان به خدا و زیر بار طاغوت نرفتن، بی‌دردسر نیست. «وَمَا تَنْقِمُ»، و نیز ایمانی ارزش دارد که براساس برهان و پس از دیدن نشانه‌های حقیقت باشد. «آمَنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتُنَا» که نشان‌دهنده پیام معرفتی است.

(۱۵۶) (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۱۰، ص ۷۴): «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ... أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (۱۵۷) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۲۵۹): «قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ... وَاتَّبِعُوا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ» (۱۵۸) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۹۱): «وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ» (۱۵۹) (همان، ص ۱۹۱): «وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ ... إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ» (۱۷۲) (مدرس، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۴۸۹): «وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ يَرْجِعُونَ» (۱۷۴) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۲۸۵): «وَلَوْ شِئْنَا ... لَعَلَّاهُمْ يَنْتَفِكِرُونَ» (۱۷۶) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۲۸۷): «مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَ... هُمُ الْخَاسِرُونَ» (۱۷۸) (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۱۰، ص ۱۱۲): «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ... مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (۱۸۰) (همان، ص ۱۱۸): «وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ» (۱۸۱) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۳۴۵): «أَوْ لَمْ يَنْتَفِكِرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جَنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِين» (۱۸۴) (همان، ص ۴۴۵): «أَوْ لَمْ يَنْظُرُوا ... يُؤْمِنُونَ» (۱۸۵) (مدرس، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۵۰۷): «مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ» (۱۸۶) (همان، ص ۵۰۷): «قُلْ لَا أَمْلِكُ ... وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» (۱۸۸): «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ ... مِنَ الشَّاكِرِينَ» (۱۸۹) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۳۷۴): «فَلَمَّا آتَاهُمَا ... عَمَّا يُشْرِكُونَ» (۱۹۰) (همان، ص ۳۷۴): «إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ» (۱۹۶) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۲۴۶): «وَإِنَّمَا يَنْزِعَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» (۲۰۰) (همان، ص ۲۵۰): «إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ» (۲۰۱) (همان، ص ۲۵۲): «وَإِذَا لَمْ ... وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» (۲۰۳) (فضل الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۳۱۴): «وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» (۲۰۴) (مدرس، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۵۲۸): «وَإِذَا ذُكِّرَ بِكَ ... وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ» (۲۰۵) (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۴، ص ۷۵): «إِنَّ الَّذِينَ ... وَلَهُ يَسْجُدُونَ» (۲۰۶) (همان، ص ۷۵).^۲ تعداد پیام‌های معرفتی قرآن در سوره اعراف، ۵۸ مورد است.

۳-۲. سوره قصص

این سوره، ۸۸ آیه دارد و قبل از هجرت در مکه نازل شده است. به مناسبت ورود کلمه «قَصَص» در آیه ۲۵، این سوره نیز «قَصَص» نام گرفته است؛ که به معنای «بیان سرگذشت» می‌باشد (فولادوند، ۱۳۷۶، ص ۳۹۱). در فضیلت و خواص سوره قصص، از رسول گرامی اسلام (ص) روایت شده است: اگر کسی سوره قصص را قرائت کند، ده برابر تعداد کسانی که حضرت موسی (ع) را تصدیق یا

۱. هدایت شدن به حق، نشانه دوری از تعصب و شناخت حق و پیروی از آن است. این آیه نیز نشانه پیام معرفتی است.
 ۲. با عبادت، خود را همرنگ و هماهنگ فرشتگان سازیم. «وَإِذَا ذُكِّرَ بِكَ ... إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ ...» (مستکبر، به مقام قرب الهی نمی‌رسد، «الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ» و مقربان الهی، متواضع و فروتن بوده و تکبر نمی‌ورزند. که حاکمی از پیام معرفتی است.

تکذیب کرده‌اند، به او حسنه داده می‌شود و تمامی فرشتگان آسمان و زمین در روز قیامت، به سود او شهادت می‌دهند که او راستگو و درستکار بوده است (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۷، ص ۴۱۲). داستان موسی (ع) و فرعون در آغاز سوره و قصه قارون در پایان سوره آمده و در ضمن، این داستان به مسلمانان دل‌داری می‌دهد که بدانند همه نیرو به دست خدا است و آنان را یاری می‌کند و قدرت ظاهری فرعون و مال فراوان قارون، هیچ‌یک در برابر خدا ارزشی ندارد. داستان موسی (ع) و شعیب و ماجرای ازدواج حضرت موسی (ع) با دختر شعیب، قصه هارون (ع) برادر موسی (ع) و وزارت، فصاحت و بلاغت او، بشارت به رسول خدا (ص) با وعده فتح و پیروزی و بازگشت فاتحانه به وطن و زادگاهش و اینکه پاداش اعمال نیک، مضاعف است، ولی کیفر اعمال بد، متقابل و در حد و اندازه آن خواهد بود، از موضوعات دیگر این سوره است (خرم‌شاهی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۱۲۴۴-۱۲۴۵).

۳-۲-۱. دورنمایی از مباحث سوره قصص

- ۱) پیام و نوید حکومت حق و عدالت برای مستضعفین و بشارت درهم شکستن شوکت ظالمان.
- ۲) بیان سرنوشت افراد ثروتمند مستکبر مانند «قارون» که بر اثر غرور، سرنوشتی همچون سرنوشت فرعون پیدا خواهند کرد.
- ۳) پیام‌های معرفتی در زمینه توحید و معاد و اهمیت قرآن.
- ۴) بیان وضعیت حال مشرکان در قیامت. ۵) بیان مسئله هدایت و ضلالت انسان‌ها.

۳-۲-۲. پیام‌های معرفتی سوره قصص

«وَلَمَّا بَلَغَ ... وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» (۱۴) (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۱۸، ص ۱۶۷)؛ ^۱ «قَالَ رَبِّ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ» (۱۶) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۳۷)؛ «قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيراً لِّلْمُجْرِمِينَ» (۱۷) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۳۷)؛ «وَلَكِنَّا ... وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ» (۴۵) (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۸، ص ۵۵)؛ «وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ» (۵۱) (همان، ص ۵۵)؛ «وَاِذَا سَمِعُوا ... لَا تَبْغِي الْجَاهِلِينَ» (۵۵) (همان، ص ۵۶)؛ ^۲ «إِنَّكَ لَا تَهْدِي ... بِالْمُهْتَدِينَ» (۵۶) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۷، ص ۳۱۱)؛ «وَقَالُوا ... وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ» (۵۷) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹، ص ۷۷)؛ «أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْداً حَسَناً ... مِنَ الْمُحْضَرِينَ» (۶۱) (همان، ص ۸۱)؛ «فَأَمَّا مَنْ تَابَ ... أَنْ

۱. چون موسی نیرومند شد و کامل گردید، به او حکمت و دانش عطا کردیم و ما این‌گونه نیکوکاران را پاداش می‌دهیم.. این آیه نشان‌دهنده پیام معرفتی و شناختی بوده که به حکمت و دانش مزین شده است.

۲. در آیه قبل خداوند به کسانی که در راه او صبر کنند و بدی‌ها را با خوبی پاسخ دهند و از اموالشان در راه خدا بخشند، پاداش دو برابر وعده داد، این آیه به یکی از نمونه‌های صبر و برخورد‌های خوب اشاره دارد که حاکی از پیام شناختی و معرفتی است.

يَكُونُ مِنَ الْمُفْلِحِينَ» (۶۷) (همان، ص ۸۵)؛^۱ «وَرَبُّكَ ... وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۶، ص ۶۶)؛ «وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَ مَا يُعْلِنُونَ» (۶۹) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۸۶)؛ «وَهُوَ اللَّهُ ... وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» (۷۰) (همان، ص ۸۶)؛ «قُلْ أَرَأَيْتُمْ ... أَفَلَا تَسْمَعُونَ» (۷۱) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۶، ص ۷۰)؛ «قُلْ أَرَأَيْتُمْ ... أَفَلَا تُبْصِرُونَ» (۷۲) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۸۸)؛ «وَمِنْ رَحْمَتِهِ ... وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (۷۳) (همان، ص ۸۸)؛ «وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ ... مَا كَانُوا يَمْتَرُونَ» (۷۵) (همان، ص ۹۰)؛^۲ «إِنَّ الَّذِي فَرَضَ ... وَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (۸۵) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۷، ص ۳۵۱)؛ «وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ ... وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ» (۸۸) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹، ص ۱۰۷). تعداد زبان و پیام‌های معرفتی قرآن در سوره قصص، ۱۹ مورد است. جمعاً تعداد پیام‌های معرفتی دو سوره مکی، ۷۷ مورد می‌باشد.

۳-۳. پیام‌های قدرتی سوره اعراف

«قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا ... فَأَخْرِجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ» (۱۳) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۶، ص ۱۰۶)؛^۳ «وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ... وَ لَا يَسْتَقْدِمُونَ» (۳۴) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۵۷)؛ «قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ وَ لَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ» (۳۸) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۶۱)؛ «إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا ... وَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ» (۴۰) (همان، ص ۶۳)؛^۴ «لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ ... وَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ» (۴۱) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۱۲۴)؛ «فَأَنجَيْنَاهُ ... وَ مَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ» (۷۲) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۹۸)؛ «فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ» (۷۸) (همان، ص ۱۰۴)؛^۵ «وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ» (۸۴) (همان، ص ۱۱۰)؛^۶ «فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ» (۹۱) (همان، ص ۱۱۸)؛ «الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعِيبًا كَأَنَّ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شَعِيبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ» (۹۲)

۱. در اسلام، بن‌بست وجود ندارد. راه بازگشت و توبه برای همگان باز است. این آیه نشانه‌ای از پیام معرفتی است.
۲. دنیا اگر وسیله رشد، قرب و شکر به درگاه الهی باشد، منفور و مذموم نیست. این آیه نشانه‌ای از پیام معرفتی است.
۳. هر نوع کتمان حقایق، فقط در دنیاست، در آخرت با کنار رفتن پرده‌ها، حق و حقیقت، ظاهر و متجلی می‌شود. این آیه حاکی از پیام شناختی و معرفتی است.
۴. تکبر در برابر فرمان خداوند، سبب حبط و نابودی عمل می‌شود. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی به متکبران است.
۵. تکذیب آیات الهی و نپذیرفتن معارف دین، سبب مسدود شدن تمام درهای رحمت و ورود به بهشت است. سنت الهی، محروم کردن مجرمان از رحمت خویش در قیامت است. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی به کفار و تکذیب کنندگان آیات الهی است.
۶. قهر خدا ناگهانی است، به هوش باشیم. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.
۷. قهر خداوند مخصوص يك دسته از مجرمان نیست، همه مجرمان به هوش باشند که سنت الهی استثناء‌بردار نیست. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

(همان، ص ۱۱۹)؛ «تِلْكَ الْقَرْيَةُ نَقُصُّ عَلَيْكَ ... يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ» (۱۰۱) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۰۳)؛ «فَالْقَى عَصَاءَ فَإِذَا هِيَ نُعْبَانٌ مُبِينٌ» (۱۰۷) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۲۶)؛ «وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ» (۱۰۸) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۳۴)؛ «وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ» (۱۱۷) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۳۸)؛ «فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ» (۱۱۹) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۳۸)؛ «وَالْقَى السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ» (۱۲۰) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۳۸)؛ «وَلَقَدْ أَخَذْنَا ... لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ» (۱۳۰) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۴۹)؛ «فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ ... وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ» (۱۳۶) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۵۶)؛ «وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ ... قَوْمٌ تَجْهَلُونَ» (۱۳۸) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۰، ص ۲۱۶)؛ «وَالَّذِينَ كَذَّبُوا ... إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (۱۴۷) (مدرس، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۴۴۶)؛ «إِنَّ الَّذِينَ ... وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ» (۱۵۲) (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۴، ص ۴)؛ «فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ... بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ» (۱۶۲) (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۴، ص ۲۳)؛ «فَلَمَّا عَتَا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ» (۱۶۶) (قرشی، ۱۳۷۷، ج ۴، ص ۲۷)؛ «وَإِذِ تَأَذَّنَ ... وَإِنَّ لَغَفْوَرَ رَحِيمٌ» (۱۶۷) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۹۶)؛ «وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ ... أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ» (۱۷۹) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۲۲۴)؛ «يَسْتَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ ... لَا يَعْلَمُونَ» (۱۸۷) (همان، ص ۲۳۶).^۱ تعداد زبان و پیام‌های قدرتی قرآن در سورة اعراف، ۲۶ مورد است.

۳-۴. پیام‌های قدرتی سوره قصص

«وَ حَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ ... وَ هُمْ لَهُ نَاصِحُونَ» (۱۲) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۲۵)؛ «فَأَخَذْنَاهُ وَ جُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ» (۴۰) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۶، ص ۴۳)؛ «وَ اتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ» (۴۲) (همان، ص ۴۳)؛ «وَ يَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ» (۶۲) (همان، ص ۸۳)؛ «وَ قِيلَ ادْعُوا ... كَانُوا يَهْتَدُونَ» (۶۴) (همان، ص ۸۳)؛ «وَ يَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ» (۶۵) (همان، ص ۸۴)؛ «فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ» (۶۶) (همان، ص ۸۴)؛ «قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ ... وَ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمْ

۱. قیامت، قابل پیش‌بینی نیست و در زمانی که انتظارش نمی‌رود، ناگهانی رخ خواهد داد. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

۲. مستکبرانی که امروز به عدّه و عدّه دل خوش دارند، در قیامت، بی‌کس و یاور خواهند بود. و کيفرهای الهی، مخصوص آخرت نیست. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

۳. توفیق توبه با تمام شرایط و قبول و تداوم آن برای کسی تضمین نشده است، از این‌رو باید انسان همیشه در حال خوف و رجا باشد. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

الْمُجْرِمُونَ» (۷۸) (همان، ص ۱۰۹)؛^۱ «فَحَسْبُنَا بِهِ ... وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُنتَصِرِينَ» (۸۱) (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۹، ص ۹۸). تعداد زبان و پیام‌های قدرتی قرآن در سوره قصص، ۹ مورد است. جمعاً تعداد پیام‌های قدرتی دو سوره مکی، ۳۵ مورد است.

۳-۵. پیام‌های مقاومتی سوره اعراف

«وَ إِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ ... وَ هُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ» (۸۷) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۳۷۸)؛^۲ «قَدْ افْتَرَيْنَا ... وَ أَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ» (۸۹)؛^۳ «فَتَوَلَّى ... عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ» (۹۳) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۸، ص ۲۳۵)؛ «قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ ... وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ» (۱۲۸) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۳، ص ۴۱۶). تعداد زبان و پیام‌های مقاومتی قرآن در سوره اعراف، ۴ مورد است.

۳-۶. پیام‌های مقاومتی سوره قصص

«وَ لَا يَصُدُّكَ ... وَ لَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» (۸۷) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۱۶، ص ۱۲۷)؛^۴ تعداد پیام‌های مقاومتی سوره قصص، یک مورد است. جمعاً تعداد زبان و پیام‌های مقاومتی قرآن در دو سوره مکی، ۵ مورد می‌باشد.

جدول ۱- بررسی پیام‌های سوره‌های مکی (اعراف- قصص)

نام سوره	پیام معرفتی	پیام مقاومتی	پیام قدرتی
اعراف ۲۰۶	۵۸	۴	۲۶
درصد فراوانی	۲۸٪	۲٪	۱۲٪
قصص ۸۸	۱۹	۱	۹
درصد فراوانی	۲۲٪	۵٪	۱۰٪
جمع کل پیام	۷۷	۵	۳۵
درصد فراوانی	۲۶٪	۲٪	۱۲٪

۴. دسته‌بندی زبان و پیام‌های قرآن در دو سوره مهم مدنی (سوره مبارکه توبه و مائده)

۴-۱. سوره توبه

این سوره که نهمین سوره قرآن کریم است، در مدینه نازل شده و ۱۲۹ آیه دارد. قسمت‌هایی از آن

۱. قلع و قمع گردنکشان، از سنت‌های خداوندی است. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.
۲. گرایش گروهی از مردم به کفر، ما را متزلزل نکند که خداوند حاکم است و کسی که بداند خداوند بهترین و برترین داور است، صبور است و در کيفر و پاداش عجله نمی‌کند. این آیه نشان‌دهنده پیام مقاومتی است.
۳. مؤمن، هرگز نباید از حق عدول و بر عقائدش سازش کند. این آیه نشان‌دهنده پیام مقاومتی است.
۴. کسی در دعوت به حق موفق می‌شود که قاطع و نفوذناپذیر باشد. این آیه نشان‌دهنده پیام مقاومتی است.

قبل از جنگ تبوک، بخشی در حال جنگ و قسمت دیگر، بعد از آن نازل شده است. مشهورترین نام‌های این سوره در روایات، توبه و برائت است. توبه از آن جهت که در این سوره، بارها از توبه انسان و بازگشت لطف الهی سخن به میان آمده و برائت، بدان جهت که این سوره با اعلام برائت از مشرکان آغاز شده است (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۵، ص ۵). توبه به معنی بازگشتن از گناه و کار بد است. نام این سوره از آیه ۱۰۵ آن گرفته شده است. در این سوره، داستان متخلفین از جنگ تبوک آمده است. سوره توبه تنها سوره‌ای از قرآن است که بدون «بسم الله الرحمن الرحيم» آغاز می‌شود؛ زیرا اعلان جنگ به مشرکان و برائت از آنان است. پاره‌ای از موضوعات این سوره عبارتند از: قطع رابطه با مشرکان، جهاد در راه خدا، ستایش مجاهدان راه خدا، لزوم تحصیل علم، پرهیز از تراکم ثروت، داستان هجرت پیامبر (ص)، موضوع ماه‌های حرام، گرفتن جزیه از اقلیت‌های مذهبی، سرنوشت منافقان و موضوع زکات. از آنجا که این سوره به‌هنگام اوج گرفتن اسلام در جزیره عرب و پس از در هم شکسته شدن آخرین مقاومت مشرکان نازل شده، محتوای آن دارای اهمیت ویژه و فرازهای حساسی است. سوره توبه در قرآن کنونی، نهمین سوره است؛ ولی در ترتیب نزول آن بر پیامبر (ص)، بنابر روایت ابن عباس، آخرین سوره‌ای است که نازل شده و بنابر آنچه زرکشی نقل کرده، آخرین سوره‌ای که بر پیامبر نازل شده، سوره مائده بوده و سوره توبه قبل از سوره مائده نازل شده است (معرفت، ۱۳۸۲، ص ۵۸). در فضیلت این سوره نیز از پیامبر اسلام (ص) نقل شده است: هرکس سوره‌های «انفال» و «توبه» را قرائت نماید من شفاعت‌کننده و گواهی‌دهنده برای او در روز قیامت خواهم بود؛ مبنی بر اینکه او از نفاق به دور است و به تعداد همه مردان و زنان منافق در دنیا، به او ده حسنه داده می‌شود و ده گناه از او پاک می‌شود و ده درجه بالا برده می‌شود و عرش و حاملان آن در ایام زندگی او در دنیا بر او درود می‌فرستند (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۴، ص ۳۴۰).

۴-۱-۱. دورنمایی از مباحث سوره توبه

۱) پیام در مورد باقی‌مانده مشرکان و بت‌پرستان، قطع رابطه با آنها و لغو پیمان‌هایی است که با مسلمانان داشتند؛ تا بقایای بت‌پرستی برای همیشه از محیط اسلام برچیده شود.

۲) درباره منافقان و سرنوشت آنان سخن می‌گوید و به مسلمانان هشدار می‌دهد و نشانه‌های منافقان را می‌شمارد.

۳) درباره اهمیت جهاد در راه خدا، سخن به میان آمده است.

۴) برخی از انحرافات اهل کتاب (یهود و نصاری) از حقیقت توحید را یادآور می‌شود.

۵) همچنین، دعوت مسلمانان به اتحاد و سرزنش تخلف‌کنندگان از جهاد و مباحث دیگری مانند: داستان هجرت پیامبر اکرم (ص)؛ مسئله ماه‌های حرام، که جنگ در آنها ممنوع است؛ موضوع

جزیه (نوعی عوارض) از اقلیت‌ها و پیروان ادیان دیگر و... در قسمت‌های بعد این سوره، مورد توجه قرار گرفته است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۷، ص ۲۷۱-۲۸۰).

۴-۲. سوره مائده

این سوره، پنجمین سوره قرآن است که دارای ۱۲۰ آیه است. از سوره‌های مدنی است و گفته‌اند پس از سوره فتح نازل شده است. طبق روایتی تمام این سوره در حجة الوداع و بین مکه و مدینه نازل شده است. محتوای این سوره، یک سلسله از معارف و عقائد اسلامی و یک سلسله از احکام و وظایف دینی است. غرض جامع از این سوره، دعوت به وفای به عهد‌ها و پایداری در پیمان‌ها، تهدید و تحذیر شدید از شکستن آن و بی‌اعتنائی نکردن به امر آن است و اینکه عادت خدای تعالی به رحمت و آسان کردن تکلیف بندگان و تخفیف دادن به کسی که تقوا پیشه کند و ایمان آورد و باز از خدا بترسد و احسان کند، جاری شده است. به همین جهت است که بسیاری از احکام حدود و قصاص، داستان مائده زمان عیسی (ع) - که از خدا خواست مائده‌ای از آسمان برای او و یارانش بیاید -، داستان دو پسر آدم، و اشاره به بسیاری از ظلم‌های بنی اسرائیل و پیمان شکنی‌های آنان، در این سوره آمده است. در آیاتی نیز بر مردم منت می‌گذارد که دینشان را کامل و نعمتشان را تمام کرد، طبیات را برایشان حلال و خبائث را برایشان حرام کرد و احکام و دستوراتی بر ایشان تشریع کرد که مایه طهارت آنان است و در عین حال، عسر و حرجی هم نمی‌آورد.

در قسمت اول، به مسئله ولایت و رهبری بعد از پیامبر (ص) و مسئله تثلیث مسیحیان و قسمت‌هایی از مسائل مربوط به قیامت، رستاخیز و بازخواست از انبیاء در مورد امت‌هایشان اشاره شده است. در قسمت دوم، مسئله وفای به پیمان‌ها، عدالت اجتماعی، شهادت به عدل و تحریم قتل نفس (به تناسب آن داستان فرزندان آدم و قتل هابیل به وسیله قایل) و همچنین، توضیح قسمت‌هایی از غذاهای حلال و حرام و قسمتی از احکام وضو و تیمم نیز آمده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۲۴۱). سوره مائده، آخرین سوره از سوره‌های مفصل قرآن بوده که در اواخر ایام حیات رسول خدا (ص) بر آن جناب نازل شده است (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۲۵۶-۲۵۷). فضیلت سوره مائده از رسول خدا (ص) نقل شده است: «هرکس سوره مائده را قرائت کند، به تعداد هر یهودی و نصرانی که در دنیا نفس می‌کشد، ده حسنه به او عطا می‌کند و ده سیئه از او محو می‌نماید و ده درجه بر مقام او می‌افزاید» (طبرسی، ۱۳۶۰، ج ۳، ص ۲۵۷).

۴-۲-۱. دورنمایی از مباحث سوره مائده

(۱) بیان معارف اسلامی، موضوع رهبری بعد از رسول خدا (ص).

(۲) نفی اعتقاد مسیحیت به تثلیث.

- ۳) موضوع وفای به عهد و عدالت اجتماعی، شهادت به عدل.
 ۴) داستان هابیل و قابیل فرزندان آدم(ع) و تحریم قتل نفس.
 ۵) معرفی غذاهای حلال و حرام و بیان قسمتی از احکام مربوط به وضو و تیمم.

۴-۲-۲. پیام‌های معرفتی سوره توبه

«وَيُذِهِبْ ... وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ» (۱۵) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۲۰۳)؛^۱ «أَجَعَلْتُمْ ... وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ» (۱۹) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۲۰۳)؛ «اتَّخَذُوا أَخْبَارَهُمْ ... هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ» (۳۱) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۲۴۵)؛ «لَا يَسْتَأْذِنُكَ ... وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ» (۴۴) (همان، ص ۳۷۲)؛^۲ «قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا ... فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ» (۵۱) (همان، ص ۴۰۸)؛^۳ «أَلَمْ يَعْلَمُوا ... هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ» (۱۰۴) (همان، ص ۵۰۱)؛ «إِنَّ اللَّهَ ... وَ لَا نَصِيرَ» (۱۱۶) (همان، ص ۵۳۷)؛ «فَإِنْ تَوَلَّوْا ... وَ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ» (۱۲۹) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۸، ص ۲۰۹). تعداد پیام‌های معرفتی قرآن در سوره توبه، ۸ مورد است.

۴-۳-۳. پیام‌های معرفتی سوره مائده

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ... وَ عَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ» (۱۱) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۳۲۰)؛^۴ «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ ... وَ كِتَابٌ مُبِينٌ» (۱۵) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۳۹۵)؛ «وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ ... بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ» (۴۸) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۳۹۳)؛ «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ... وَ هُمْ رَاكِعُونَ» (۵۵) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۳۹۵)؛ «مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ... أَنِّي يُؤْفِكُونَ» (۷۵) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۹۲)؛ «قُلْ أَ تَعْبُدُونَ ... هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (۷۶) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۹۲)؛ «وَ أَطِيعُوا اللَّهَ ... الْبَلَاغُ الْمُبِينُ» (۹۲) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۱۷۲)؛ «يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ ... أَنْتَ عَلَامٌ الْغُيُوبِ» (۱۰۹) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۴۹۴)؛ «إِنْ تُعَذِّبْهُمْ ... فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ

۱. مبدا از بیم خدعه، آنان را که به سراغ شما می‌آیند، نپذیرید! خدا به توبه واقعی یا ریاکارانه آگاه است، ولی طبق حکمت الهی باید هر که اظهار اسلام می‌کند- با حفظ اصول ایمنی- پذیرفت. این آیه نشان‌دهنده پیام معرفتی و شناختی است.

۲. مجاهدان واقعی باید هم با مال و هم با جان فداکاری کنند و متقی را در جنگ و جبهه باید شناخت، نه در خانه و ایام صلح. این آیه نشان‌دهنده پیام معرفتی و شناختی است.

۳. آنچه خداوند برای مؤمن مقدر کرده خیر است، چون مولی برای بنده‌اش، بد نمی‌نویسد. این آیه نشان‌دهنده پیام معرفتی و شناختی است.

۴. با تقوا و توکل و ایمان، لطف خدا را به خود جلب و خطر دشمنان را دفع کنیم. این آیه نشان‌دهنده پیام معرفتی و شناختی است.

الْحَكِيم» (۱۱۸) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۳۴۶). تعداد پیام‌های معرفتی سوره مائده، ۹ مورد است. جمعاً تعداد پیام‌های معرفتی دو سوره مدنی، ۱۷ مورد است.

۴-۴. پیام‌های قدرتی سوره توبه

«فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ ... وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ» (۲) (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۳۷۵)؛^۱ «فَإِذَا انْسَلَخَ ... إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (۵) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۷، ص ۲۹۲)؛ «فَاتِلُوهُمْ ... وَ يَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ» (۱۴) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۱۶۰)؛ «قُلْ إِنْ كَانَ ... وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ» (۲۴) (همان، ۲۶۵)؛^۲ «يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا ... وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ» (۳۲) (همان، ۳۱۵)؛ «إِلَّا تَتَضَرَّوْهُ ... وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (۴۰) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۴، ص ۱۷۶)؛ «لَقَدْ ابْتَغَوْا ... وَهُمْ كَارِهُونَ» (۴۸) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۳۷۲)؛ «أَلَمْ يَعْلَمُوا ... فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ» (۶۳) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۴۰۹)؛ «يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ ... مَا تَحْذَرُونَ» (۶۴) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۴، ص ۲۱۴). پیام‌های قدرتی سوره توبه، ۹ مورد می‌باشد.

۴-۵. پیام‌های قدرتی سوره مائده

«لَقَدْ كَفَرَ ... وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۱۷) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۸، ص ۹۹)؛^۳ «وَقَالَتِ الْيَهُودُ ... وَ مَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ» (۱۸) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۳۹۶)؛ «يَا أَهْلَ الْكِتَابِ ... وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۱۹) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۳۹۶)؛ «إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ ... وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (۳۳) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۵، ص ۵۳۱)؛ «يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَ مَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّتِمٌّ» (۳۷) (همان، ۵۳۲)؛^۴ «وَالسَّارِقُ ... وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (۳۸) (همان، ۵۳۲)؛ «أَلَمْ تَعْلَمْ ... وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۴۰) (همان، ۵۳۲)؛ «يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ ... وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (۴۱) (فضل‌الله، ۱۴۱۹ق، ج ۸، ص ۱۷۴)؛ «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» (۹۸) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۲۰۳)؛ «لِلَّهِ مُلْكُ ... وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۱۲۰) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۵۰۳). پیام‌های قدرتی سوره مائده، ۱۰ مورد می‌باشد. جمعاً پیام‌های قدرتی دو سوره مهم مدنی، ۱۹ مورد است.

۱. پس به شما مشرکان تا چهار ماه دیگر مهلت داده می‌شود که در زمین (مکه) گردش و آسایش کنید، و بدانید که شما بر قدرت خدا غالب نخواهید شد و همانا خدا کافران را خوار و ذلیل خواهد کرد. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.
۲. اگر رفا در زندگی اصل شد، انسانیت سقوط می‌کند و سبب دوری از خدا و رسول است و قهر و غضب نامعلومی را در انتظار دارد. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

۳. اسلام، با کفر، شرک و خرافه در هر مکتبی که باشد مخالف است. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

۴. عذاب کافران، نه با فدیة دفع می‌شود، نه با گذشت زمان قطع می‌گردد. این آیه نشان‌دهنده پیام قدرتی است.

۴-۶. پیام‌های مقاومتی سوره توبه

«وَإِنْ نَكَثُوا... لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ» (۱۲) (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۵، ص ۲۶)^۱؛ «فَاتَّبِعُوا... وَهُمْ صَاغِرُونَ» (۲۹) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۲۳۷)؛ «إِلَّا تَصْزُوهُ... وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (۴۰) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۳۷۲)؛ «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ... وَبَسَّ الْمَصِيرُ» (۷۳) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۴۳۷)؛ «وَلَا تُصَلِّ... وَمَاتُوا وَهُمْ فَاِسْتَقُونَ» (۸۴) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۴۸۳)؛ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ... وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ» (۱۲۳) (طباطبائی، ۱۴۱۷ق، ج ۹، ص ۵۳۸). تعداد پیام‌های مقاومتی سوره توبه، ۶ مورد است.

۴-۷. پیام‌های مقاومتی سوره مائده

«لَقَدْ كَفَرَ... وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۱۷) (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۲۶۱)^۲؛ «قَالَ رَجُلَانِ... إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (۲۳) (قرآنی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۲۶۹)؛ «إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ... وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ» (۳۳) (مدرسی، ۱۳۷۷، ج ۲، ص ۳۶۰)؛ «يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوهَا... وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ» (۳۷) (همان، ص ۳۶۶)؛ «قَالَ اللَّهُ... مِنَ الْعَالَمِينَ» (۱۱۵) (همان، ص ۵۰۱)؛ «لِلَّهِ مُلْكُ... وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۱۲۰) (همان، ص ۵۰۴)^۳. تعداد پیام‌های مقاومتی سوره مائده، ۶ مورد است. جمعاً تعداد پیام‌های مقاومتی دو سوره مهم مدنی، ۱۲ مورد است.

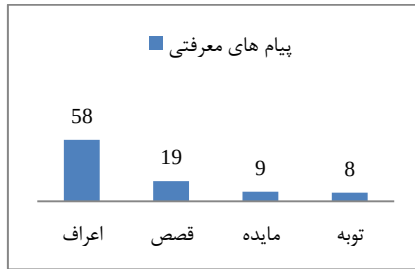
جدول ۲- بررسی پیام‌های سوره‌های مدنی (مائده-توبه)

نام سوره	پیام معرفتی	پیام مقاومتی	پیام قدرتی
مائده ۱۲۰	۹	۶	۱۰
درصد فراوانی	۸٪	۵٪	۸٪
توبه ۱۲۹	۸	۶	۹
درصد فراوانی	۶٪	۵٪	۷٪
جمع کل پیام	۱۷	۱۲	۱۹
درصد فراوانی	۷٪	۵٪	۸٪

۱. چون پیمان‌شکنی و مسخره کردن دین، از ناحیه رهبران کفر است، پس با آنان مبارزه کنید. این آیه نشان‌دهنده پیام مقاومتی است.

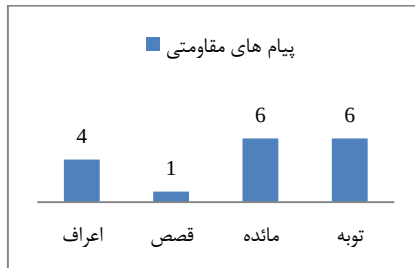
۲. پیامبر اکرم (ص) مأمور گفتگوی منطقی با مخالفان است. این آیه نشان‌دهنده پیام مقاومتی است.

۳. مراقب و ناظر مردم بودم تا منحرف نشوند. این آیه نشان‌دهنده پیام مقاومتی است.

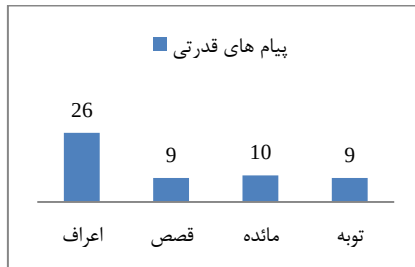
نمودار ۲- پیام‌های معرفتی در دو سوره مکی و مدنی

پیام‌های معرفتی در سوره‌های مکی (اعراف و قصص) با ۷۷ پیام، در مقایسه با پیام‌های معرفتی در سوره‌های مدنی (توبه و مائده) با ۱۷ پیام، در رتبه اول قرار دارند.

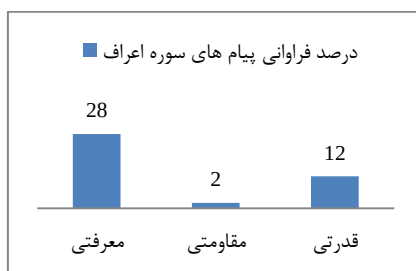
نمودار ۳- پیام‌های مقاومتی در دو سوره مکی و مدنی

پیام‌های مقاومتی در سوره‌های مدنی (توبه و مائده) با ۱۲ پیام، در مقایسه با پیام‌های مقاومتی سوره‌های مکی (اعراف و قصص) با ۵ پیام، در رتبه اول قرار دارند.

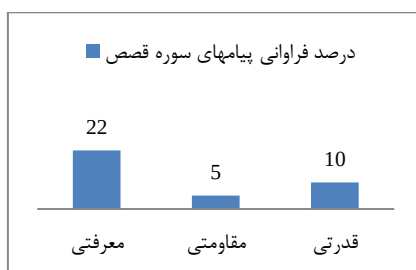
نمودار ۴- پیام‌های قدرتی در دو سوره مکی و مدنی

در سوره اعراف پیام‌های قدرتی با ۲۶ پیام در رتبه اول، در سوره مائده با ۱۰ پیام در رتبه دوم و سوره‌های قصص و توبه با ۹ پیام در رتبه سوم قرار دارند.

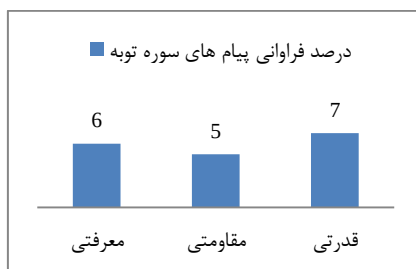
نمودار ۵- درصد فراوانی پیام‌های سوره اعراف

پیام معرفتی ۲۸ درصد در سوره اعراف و پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری (قدرتی و مقاومتی) ۱۴ درصد در این سوره قرار دارند.

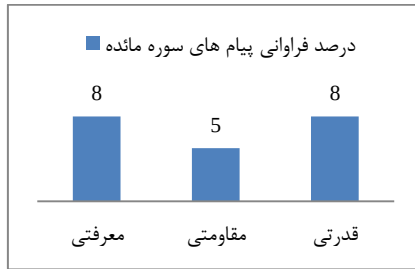
نمودار ۶- درصد فراوانی پیام‌های سوره قصص

در سوره قصص، پیام‌های معرفتی، ۲۲ درصد و پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری (قدرتی و مقاومتی)، ۱۵ درصد است.

نمودار ۷- درصد فراوانی پیام‌های سوره توبه

در سوره توبه، پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری (قدرتی و مقاومتی)، ۱۲ درصد و پیام معرفتی، ۶ درصد است.

نمودار ۸- درصد فراوانی پیام‌های سوره مانده

در سوره مانده، پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری (قدرتی و مقاومتی)، ۱۳ درصد و پیام‌های معرفتی، ۸ درصد است.

۵. نتیجه‌گیری

در بررسی دو سوره مهم مکی (اعراف و قصص) که در مجموع ۲۹۴ آیه دارند، درصد فراوانی پیام‌های معرفتی با ۲۶٪ که به شناخت و بینش مسلمانان اختصاص دارد، دارای درصد فراوانی بیشتری نسبت به پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری می‌باشد. در بررسی دو سوره مهم مدنی (مانده، توبه) که در مجموع ۲۴۹ آیه دارند، درصد فراوانی پیام‌های توصیه‌ای- رفتاری با ۱۳٪ دارای درصد فراوانی بیشتری نسبت به پیام‌های معرفتی می‌باشند. بنابراین، در دو سوره انتخاب‌شده مکی (اعراف و قصص) بر پیام‌های معرفتی تأکید بیشتری شده و در دو سوره انتخاب‌شده مدنی (مانده، توبه) بر پیام‌های رفتاری تأکید بیشتری شده است. تعمیم دادن این موضوع به‌طور کلی، بین سوره‌های مکی و مدنی نیاز به یک تحقیق جدید و گسترده دیگر دارد.

منابع

- قرآن کریم. ترجمه محمد مهدی فولادوند. تهران: دارالقرآن الکریم، ۱۳۷۶.
- باردن، لورنس (۱۳۷۵). *تحلیل محتوا*. ملیحه آشتیانی و محمد یمنی دوزی سرخابی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ببی، ارل (۱۳۸۱). *روش تحقیق در علوم اجتماعی*. ترجمه رضا فاضل. تهران: سمت، ج ۲.
- بهجت پور، عبدالکریم (۱۳۹۲). *تفسیر تنزیلی*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه.
- بیریوکوف، ن. (۱۳۷۲). *تلویزیون و دکترین های آن در غرب*. ترجمه محمد حافظی. تهران: سروش.
- حافظ نیا، محمد رضا (۱۳۸۹). *روش تحقیق در علوم انسانی*. تهران: سمت.
- حلبی، علی اصغر (۱۳۷۴). *آشنایی با علوم قرآنی*. تهران: نشر اساطیر، چاپ چهارم.
- خرم‌شاهی، بهاء الدین (۱۳۷۷). *دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی*. تهران: دوستان، ج ۲.
- راجرز، اورت میچل (۱۳۸۶). *تاریخ تحلیلی علم ارتباطات*. ترجمه غلامرضا آذری. تهران: دانژه، ج ۱.
- رشیدپور، ابراهیم (۱۳۵۵). *ارتباط و تکنولوژی آموزشی*. تهران: رشیدپور.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۸۴). *تکنیک های خاص تحقیق در علوم اجتماعی*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۸). *روش های تحقیق در علوم اجتماعی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ج ۲.
- سیوطی، جلال الدین (۱۴۲۱ق). *الاتقان فی علوم القرآن*. بیروت: دار الکتب العربی، چاپ دوم، ج ۱.
- شیخ صدوق، محمد بن علی (۱۴۰۶ق). *ثواب الأعمال و عقاب الأعمال*. قم: دار الشریف الرضی للنشر، چاپ دوم.
- صیدانلو، جواد و همکاران (۱۳۹۶). *فطری بودن زبان قرآن از منظر آیت الله جوادی آملی و مقایسه آن با دیگر نظریات*. مشکوة، شماه ۱۳۷، ص ۲۷-۴۵.
- طالقانی، محمود (۱۳۸۱). *روش تحقیق نظری*. تهران: پیام نور.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۴۱۷ق). *المیزان فی تفسیر القرآن*. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ج ۲، ۸-۹، ۵-۶، چاپ پنجم.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۶۰). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. ترجمه و تحقیق رضا ستوده. تهران: انتشارات فراهانی، ۷-۱۰، ۵، ۳.
- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. با مقدمه محمدجواد بلاغی. تهران: انتشارات ناصر خسرو، چاپ سوم، ج ۴.
- فضل الله، سید محمدحسین (۱۴۱۹ق). *تفسیر من وحی القرآن*. بیروت: دارالملاک، ج ۱۰، ۱۷-۱۶، ۸.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۳). *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ج ۵-۲، ۷، ۹، چاپ یازدهم.
- قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۷). *تفسیر احسن الحدیث*. تهران: بنیاد بعثت، چاپ سوم، ج ۳-۴، ۸.
- محمسنیان راد، مهدی (۱۳۸۵). *ارتباط شناسی*. تهران: سروش.
- مدرسی، سید محمدتقی (۱۳۷۷). *تفسیر هدایت*. مشهد: آستان قدس رضوی، ج ۲-۴.
- معرفت، محمدهادی (۱۳۸۲). *تاریخ قرآن*. تهران: سمت.

- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الإسلامية، ج ۱، ۶-۸.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۶). پیام قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج ۴.
- نظری، مریم (۱۳۸۴). سواد اطلاعاتی. تهران: مرکز اطلاعات و مدارك علمی ایران.
- نوری، میرزا حسین (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل. قم: مؤسسه آل البيت، ج ۴.
- هولستی، ال-آر. (۱۳۸۰). تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی. ترجمه نادر سالارزاده امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.